

**DR KAROLINA ĆWIEK-ROGALSKA
LAUREATKĄ PROGRAMU START
FUNDACJI NA RZECZ NAUKI POLSKIEJ**

Dr Karolina Ćwiek-Rogalska znalazła się wśród stu młodych uczonych wyróżnionych w programie START Fundacji na rzecz Nauki Polskiej. Zgodnie z polityką Fundacji nagrody przyznawane są najzdolniejszym młodym badaczom ze wszystkich dyscyplin nauki, aby umożliwić im pełne poświęcenie się pracy badawczej. Fundacja doceniła badania dr K. Ćwiek-Rogalskiej na temat specyficznej natury krajobrazu kulturowego, które laureatka prowadziła na pograniczu czesko-niemieckim i których efektem jest m.in. monografia naukowa *Zapamiętane w krajobrazie. Krajobraz czesko-niemieckiego pogranicza w czasach przemian*. Uroczystość wręczenia dyplomów odbyła się 26 maja 2018 roku na Zamku Królewskim w Warszawie.



Dr K. Ćwiek-Rogalska podczas uroczystości wręczenia dyplomów. Fot. OneHD



Laureaci nagrody Fundacji na rzecz Nauki Polskiej. Fot. OneHD

Dr Karolina Ćwiek-Rogalska jest adiunktem w IS PAN, bohemistką i antropolożką. Zajmuje się przemianami krajobrazu kulturowego w dawnej Czechosłowacji oraz w Polsce po wysiedleniach przebiegających od roku 1945. Jest autorką monografii *Zapamiętane w krajobrazie. Krajobraz czesko-niemieckiego pogranicza w czasach przemian*, Warszawa 2018.

(Oprac. Zespół Obsługi Badań Naukowych)

**MOWA JAKO ELEMENT DZIEDZICTWA
KULTUROWEGO – NA FINALE PROJEKTU**

Dobiega końca realizacja trzyletniego projektu *Mowa polska na Bukowinie Karpackiej. Dokumentacja zanikającego dziedzictwa narodowego* realizowanego w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki MNiSW (nr 1bH 15 0354 83). Badania zostały przeprowadzone w 58 miejscowościach: 39 na Bukowinie północnej i 19 na Bukowinie południowej. Wzięło w nich udział łącznie 358 osób: 250 kobiet i 108 mężczyzn. Rozmówcy pochodzili zarówno ze wsi, jak i z miast, reprezentowali różne zawody, a także cechował ich bardzo zróżnicowany poziom wykształcenia od kilku klas szkoły podstawowej po wykształcenie wyższe (znaleźli się też wśród nich przedstawiciele kadry akademickiej). ➤

Założeniem projektu było przeprowadzenie badań wśród najstarszych przedstawicieli użytkowników mowy polskiej na Bukowinie – powyżej sześćdziesiątego roku życia. Cel ten został zrealizowany. Przeprowadzono 254 wywiady.



Prof. H. Krasowska, prof. L. A. Suchomłynow i dr M. Pokrzyńska.
Fot. J. Redkwa

Materiał dokumentacyjny obejmuje 260 godzin nagrań z rozmowcami: 120 godzin zarejestrowano na Bukowinie północnej (Ukraina), 140 na Bukowinie południowej (Rumunia). Wszystkie wywiady zostały poddane transkrypcji półortograficznej i zajmują 4500 stron. Ponadto zebrano 20 228 fotografii i skanów różnego rodzaju przedmiotów i dokumentów ilustrujących sytuację językową oraz życie Polaków na Bukowinie. Głównym efektem trzyletnich badań będzie monografia albumowa autorstwa Heleny Krasowskiej, Magdaleny Pokrzyńskiej i Lecha Aleksego Suchomłynowa, opisująca stan mowy polskiej na Bukowinie z licznymi przykładami językowymi i bogatym materiałem wizualnym. O ile Bukowina południowa niejednokrotnie była już terenem licznych badań, to Bukowina północna stanowiła przestrzeń bardzo słabo rozpoznaną naukowo. W zdecydowanej większości przypadków badacze realizujący pro-

jekt byli pierwszymi naukowcami z Polski, którzy dotarli do użytkowników języka polskiego. Można zatem bez przesady stwierdzić, że były to badania pionierskie. Fakt ten przyczynił się nie tylko do uświadomienia sobie przez naukowców wagi prowadzonych badań, ale wpływał również na rozmówców, budując w „odnalezionych” w terenie Polakach poczucie dumy i wyjątkowości.

(Na podstawie tekstu H. Krasowskiej)

DZIAŁALNOŚĆ I ROZWÓJ NAUKOWY W INSTYTUCIE SLAWISTYKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK (WYWIAD Z PROF. DR HAB. ANNĄ ZIELIŃSKĄ, DYREKTOREM IS PAN)

Polecamy Państwa uwagę na rozmowę z prof. Anną Zielińską na temat badań prowadzonych w IS PAN:

<http://www.sciencetobusiness.eu/nauka/instituty/233-dzialalnosc-i-rozwoj-naukowy-w-instytucie-slavyistyki-pan.html>.



Fot. B. Kućmierowska

Prof. dr hab. Anna Zielińska, językoznawca, dialektolog, dyrektor IS PAN. Autorka wielu artykułów oraz publikacji, m.in.: *Wielojęzyczność staroobrzedowców mieszkających w Polsce*, Warszawa 1996; *Mniejszość polska na Litwie kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*, Warszawa 2002; *Mowa pogranicza. Studium o językach i tożsamościach w regionie lubuskim*, Warszawa 2013.

**DR HAB. DOROTA K. REMBISZEWSKA, PROF. IS PAN
O STEFANII ULANOWSKIEJ W PONICACH I RABCE**

Prof. Dorota K. Rembiszewska, od kilku lat zajmująca się życiem i twórczością Stefani Ulanowskiej (etnografki i publicystki żyjącej w XIX wieku), na zaproszenie Stanisława Skawskiego, dyrektora Szkoły Podstawowej im. Antoniny Zachary-Wnękowej w Ponicach, 11 maja 2018 roku opowiedziała uczniom o autorce *Łotyszy Inflant Polskich* oraz jej związkach z Poniczami – wsią, która w XIX wieku była dość znanym miejscem uzdrowiskowym (w latach osiemnastych XIX wieku przyjeżdżał tu np. Lucjan Malinowski z żoną i synem Bronisławem, późniejszym etnologiem i podróżnikiem). Prof. D. K. Rembiszewska zwróciła uwagę na szczególnie ważne dla tej społeczności lokalnej teksty S. Ulanowskiej, utrwalające miejscowe zwyczaje i tradycje, a przede wszystkim na opublikowany w drugim tomie „Wisły” (1888) artykuł *Boże Narodzenie u Górali zwanych Zagórzanami*. Na jego podstawie zespół Prymni z Ponik kilka lat temu wystawił przedstawienie *Wiljino przypowieść*.

Interesującym uzupełnieniem faktów z życia i twórczości etnografki była prezentacja multimedialna na temat ekspedycji „Śladami Stefani Ulanowskiej po Łatgalii” (w roku 2016), którą przedstawiła Margarita Skangale, kierowniczka muzeum w Wielonach (Viļānu novadpētniecības muzejs).

O współpracownicy Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności mogli także usłyszeć mieszkańcy i kuracjusze z Rabki-Zdroju. W amfiteatrze w parku zdrojowym dnia 12 maja, przed występem zespołów ludowych z Wielon i Ponik prof. D. K. Rembiszewska przedstawiła kilka faktów z życia Stefani Ulanowskiej i przytoczyła fragmenty korespondencji z Rabki, przesłanej przez Stefanię Ulanowską do gazety „Czas” w 1886 roku.

(Na podstawie tekstu D. K. Rembiszewskiej)

Dr hab. Dorota K. Rembiszewska, prof. IS PAN. Jej obszar zainteresowań badawczych obejmuje m.in. dialektologię, onomastykę i leksykografię gwarową. W latach 2012–2015 była kierowniczką afiliowanego przy IS PAN projektu *Komputerowy system ewidencji archiwaliów do Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny i Słownika bohemizmów* (nr 11 H 11 001680).



Prof. D. K. Rembiszewska w Rabce-Zdroju. Fot. J. Ciepliński



Występ zespołu ludowego w Rabce-Zdroju. Fot. D. K. Rembiszewska

**CZY GRANICA POLSKI PRZEBIEGAŁA KORYTEM
DUNAJU KOŁO OSTRZYHOMIA?**

Prof. dr hab. Ryszard Grzesik próbował odpowiedzieć na tak postawione pytanie w czasie III Konferencji Sieci Badaczy Średniowiecza Europy Środkowej [The Third Biennial Conference of the Medieval Central Europe Research Network, MECERN], która odbyła się w dniach 12–14 kwietnia 2018 roku w stolicy Chorwacji – Zagrzebiu. Sesja poświęcona była zagadnieniom granic, migracji oraz powiązań w regionie (*Between Three Seas: Borders, Migrations, Connections*). Prof. R. Grzesik zanalizował w referacie polską tradycję na temat przebiegu południowej granicy Polski, która jednogłośnie wskazywała, że wyznaczały ją węgierskie rzeki Cisa, Dunaj oraz Morawa. Tradycję tę zaakceptowali badacze zagadnienia, dla których nie ulegało wątpliwości, że tereny dzisiejszej Słowacji w XI wieku wchodziły w skład Polski. Referent zauważył, że przekazy nie są zgodne, kiedy Polska osiągnęła takie granice: czy za panowania Bolesława Chrobrego, czy też Bolesława Szczodrego. Na tej podstawie badacz sformułował hipotezę, że w polskiej pamięci historycznej doszło do kontaminacji dwóch faktów z różnych porządków chronologicznych. Pierwszym z nich był rzeczywisty zasięg państwa Bolesława Chrobrego, który po wcieleniu Moraw oparł swe władztwo o linię Dunaju na terenie dzisiejszej Dolnej Austrii [Morawskie Pole (Marchfeld)]. Drugim faktem było zaangażowanie jego prawnuka, Bolesława Szczodrego, w wojnę domową na Węgrzech, w której popierał on linię książąt nitrzańskich, Béle I i jego synów, Gejzę i św. Władysława. Wspomniane rzeki wyznaczają granicę księstwa nitrzańskiego, ale zaangażowanie Polski w popieranie linii Béla I było tak intensywne, że polska tradycja historyczna „wcieliła” te ziemie do Polski. Konferencja pokazała jedność procesów zachodzących w wiekach średnich w regionie, stała się też okazją do licznych kontaktów kulturalnych między uczestnikami.

Wykład o tej samej treści prof. R. Grzesik wygłosił również 25 kwietnia 2018 roku na posiedzeniu Komisji Slawistycznej przy Oddziale PAN w Poznaniu, inaugurując cykl Komisji poświęcony stolicom słowiańskim.

(Oprac. R. Grzesik)

**WYKŁAD O POCZĄTKACH PAŃSTWA POLSKIEGO
DLA SŁOWACKICH PRACOWNIKÓW NAUKOWYCH
ORAZ STUDENTÓW**

Dnia 25 kwietnia 2018 roku prof. dr hab. Ryszard Grzesik wygłosił w Gnieźnie wykład *Počiatky včasnopiastovského štátu* dla grupy pracowników naukowych i studentów Instytutu Historii Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie, którzy zwiedzali Polskę pod kierownictwem prof. dr. hab. Martina Homzy w ramach wycieczki naukowej, poświęconej poznawaniu środkowoeuropejskich centrów formowania się państw. Wykład odbył się w gościnnych murach Instytutu Kultury Europejskiej UAM w Gnieźnie (dawniej: Collegium Europaeum Gnesnense) dzięki pomocy dr. hab. Leszka Weteski, prof. UAM. ►



Prof. R. Grzesik wraz ze słuchaczami.
Fot. opublikowano dzięki uprzejmości M. Homzy

W trakcie wykładu poruszono niektóre zagadnienia budzące spory w polskiej historiografii, czyli kwestie etnogenezy Słowian, przynależności tzw. Państwa Wiślan do Wielkich Moraw, dwóch centrów formowania się polskiej państwowości, zaznajomiono też słuchaczy z topografią centrum domeny piastowskiej oraz z najważniejszymi grodami. Poinformowano ich o Szlaku Piastowskim, produkcie turystycznym pokazującym współczesnym turystom materialne i kulturalne dziedzictwo najwcześniejszego etapu polskiej państwowości. Wykład kontynuowano przed Drzwiami Gnieźnieńskimi, *in situ* wyjaśniając rolę kultu św. Wojciecha jako ideowej podstawy polskiej suwerenności (posiadanie własnej metropolii kościelnej było we wczesnym średniowieczu wyrazem suwerenności państwowej) oraz objaśniając sceny z życia Świętego wyobrażone na Drzwiach. Zwiedzono również Katedrę, a także kościół Franciszkanów, gdzie wystawione są relikwie bł. Jolenty Arpadówny, żony Bolesława Pobożnego i młodszej siostry św. Kingi. Podczas spotkania podkreślano związki między państwami regionu, które symbolizują obie wspomniane córki Béli IV.

(Oprac. R. Grzesik)

Prof. dr hab. Ryszard Grzesik, autor wielu artykułów oraz monografii: *Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*, Poznań 1999; *Polska Piastów i Węgry Arpadów we wzajemnej opinii (do 1320 roku)*, Warszawa 2003. Jest pomysłodawcą oraz kierownikiem projektu *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*, finansowanego ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr 11H 12 0313 81), a afiliowanego przy IS PAN.

Z DZIEJÓW BIBLIOFILSTWA POLSKIEGO W XX WIEKU: PRZYPADKI BIBLIOFIŁA DOSKONAŁEGO (ZEBRANIE NAUKOWE ZAKŁADU BADAŃ NARODOWOŚCIOWYCH)

Dnia 15 maja 2018 roku w siedzibie poznańskiej IS PAN dr Jacek Serwański omówił periodyzację i źródła do badań nad tytułowym zagadnieniem oraz działalnością pracowników i miłośników książki. Scharakteryzował miejsca ich pracy zawodowej, takie jak biblioteka czy antykwariat, oraz formy aktywności, takie jak udział w stowarzyszeniach bibliofilskich i aukcjach antykwarycznych, udostępnianie zbiorów na wystawy muzealne, publikacje oraz

prelekcje. Wspominał o roli katalogów aukcyjnych, o znakach własnościowych i autorach ekslibrisów, o ofiarodawcach księgozbiorów.

Do okresów szczególnej aktywności bibliofilskiej należy zaliczyć czas bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej w Polsce. Na wiosnę 1945 roku bibliofile zaangażowali się w ratowanie pozostawionych bez opieki, zagrożonych księgozbiorów. Mało znany epizod dotyczy wybitnego bibliofila Ludwika Gocla, który 1 kwietnia 1945 roku został pracownikiem Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Jej dyrektor prof. Aleksander Birkenmajer i rektor Uniwersytetu Poznańskiego prof. Stefan Tytus Dąbrowski delegowali L. Gocla na tzw. ziemię odzyskaną, m.in. do miasteczka Sława koło Wschowy, celem przewiezienia do Poznania znajdującej się w tamtejszym zamku biblioteki, wywiezionej przez Niemców z Polski. Powróciwszy ze swej misji L. Gocel, opracował ekspertyzy (zachowane) dotyczące stanu i zabezpieczenia księgozbiorów. W pięciostronicowym dokumencie (sygnowanym gryfem: *Ściśle poufne*) z 21 kwietnia 1945 roku opisał to, co zastał w zamku w Sławie Śląskiej: niezwykłą bibliotekę Himmlera. L. Gocel pozostał w Sławie z przerwami do końca lipca 1945 roku. Wyekspediował stamtąd do Poznania 16 transportów samochodowych, a część spakowanych druków wysłał w wagonach kolejowych. Uratowany zbiór masoników jest dziś chlubą Biblioteki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Z kolei 13 i 14 kwietnia 1945 roku L. Gocel pracował w Lesznie, gdzie fachowo ocenił porzucone dwa cenne księgozbiory, które należały do wiernych Kościołów protestanckich w tym mieście: zboru kalwińskiego i zboru ewangelicko-augsburskiego. W lipcu 1945 roku jako pierwszy polski specjalista przebywał na zamku książąt von Carolath w Siedlisku. L. Gocel spenetrował zamek i sporządził raport dla Dyrekcji Biblioteki Uniwersyteckiej. Zbiory karolackie (tak nazywano oficjalnie księgozbiór) uznał za najcenniejszą prywatną kolekcję, jaką kiedykolwiek widział. W jego ocenie najwartościowsze były szesnastowieczne druki z zakresu teologii protestanckiej, historii i prawa, ilustrowane wydawnictwa z XVII i XVIII wieku dotyczące przyrody, astronomii, geografii. W październiku 1945 roku L. Gocel dotarł do Wschowy, gdzie zbadał zapomniany i niszczący cenny księgozbiór klasztorny. ►

(Więcej na temat działalności bibliofilskiej L. Gocla znajduje się w artykule J. Serwańskiego *Ludwik Gocel (1889–1966) – bibliofil doskonały. Szkic do portretu*, „Almanach Warszawy”, t. 11, 2017, s. 367–398).

(Na podstawie tekstu J. Serwańskiego)

Dr Jacek Serwański, filolog angielski. Pełni funkcję zastępcy redaktora naczelnego „Spraw Narodowościowych” i jest redaktorem w wydawnictwie IS PAN. Opublikował szereg artykułów z zakresu językoznawstwa, problematyki polonijnej i biografistyki. Tłumacz książek i artykułów z dziedziny nauk humanistycznych z języka angielskiego.

DZIEWIĄTE WARSZAWSKIE TARGI KSIĄŻKI

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk wziął udział w 9. Warszawskich Targach Książki, które odbyły się na Stadionie Narodowym w dniach 17–20 maja 2018 roku. Wraz z gronem 29 oficyn zajmował wspólne stoisko Polskiej Izby Książki i Świadomych Wydawców (<http://www.swiadomiwydawcy.pl/index.php>). Ha-słem stoiska była „Biblioróżnorodność! Bogactwo i różnorodność – wydawcy niezależni”.

Wydawcy prezentowali książki m.in. na tematycznych stołach: „Z ostatniej chwili”, „Inny taki jak ty”, „A to Polska właśnie”, „Człowiek wobec wyzwań”. IS PAN zaproponował m.in. prace ze swoich serii „Język na Pograniczach” i „Kultura na Pograniczach” oraz „Prace Sławistyczne – Slavica”, wpisujące się w proponowaną problematykę.

Na stoisku odbyło się wiele spotkań i odwiedzili je liczni goście. W piątek, 18 maja o godzinie 17.00, dr Agnieszka Aysen Kaim z naszego Instytutu wygłosiła wykład: *Ludzie dwóch kultur – polsko-turecka podróż międzykulturowa. Kontekst historyczno-kulturowy realiów książki „Bahar znaczy Wiosna”* (książka ukazała się w oficynie Poławiacze Pereł, będącej członkiem Świadomych Wydawców). Spotkanie z Adamem Michnikiem, promującym książkę o Josefie Broz Tito (wydaną przez innego członka Świadomych Wydawców, wydawnictwo Sedno), wzbudziło ogólne zainteresowanie Bałkanami, w tym naszą publikacją *Wprowadzenie do bałkanologii* autorstwa Ireny Sawickiej i Jolanty Sujeckiej. ➤



Dr A.A. Kaim. Fot. D. Żukowska



Dziewiąte Warszawskie Targi Książki. Fot. D. Leśniewska

W sobotę, 19 maja Świadomi Wydawcy zorganizowali happening, rozdając gościom stoiska tulipany – zamiast toastu – na cześć bibliodóżnorodności.

(Oprac. Dorota Leśniewska)



Prof. A. Zielińska i dr D. Leśniewska na Targach Książki. Fot. B. Kućmierowska

W tym roku stoisko Polskiej Izby Książki i Świadomych Wydawców dofinansowały Instytut Książki i MKiDN.



**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**